

Kantoorgebouw ABN Amrobank / Duintjer CS
Vijzelstraat 66 t/m 80, Keizersgracht 650, Kerkstraat 226

Architectenbureau: Duintjer, Isthā, Kramer en Van Willegen; i.s.m. J. Trapman

Ontwerp: 1967-1969

Bouw: 1969-1973

Tuinarchitect: Mien Ruys

Binnenhuisarchitect: G. Peiper (bureau Duintjer)

Beeldend kunstenaars: Carl Balth, Dick Cassee, Jef Diederens, Jan van Munster

De architect M.F. Duintjer

Marius Frans Duintjer (Veendam 1908-Amsterdam 1983) werkte na zijn studie aan de internationaal vermaarde Eidgenössische Technische Hochschule in Zürich tussen 1933-1935 enige tijd op het bureau van Le Corbusier in Parijs. Daarna vestigde hij zich in Amsterdam waar hij zich in de kring van de jongere architecten rond het Genootschap Architectura et Amicitia, De 8 en de Groep '32 begaf, zonder op de voorgrond te treden. Halverwege de jaren dertig bouwde hij zijn eerste werken, een woonhuis in Leeuwarden voor zijn broer en een vakantiehuis voor de familie in Borger. Moderne, bouwtechnisch experimentele werken die nog de invloed van Le Corbusier verraden.

Na de oorlog werd hij in 1946 lid van Architectura et Amicitia en van 1951-1959 was hij redacteur van het tijdschrift Forum. In diezelfde periode brak Duintjer, sinds 1952 met D.J. Isthā als compagnon, door als een van de toonaangevende naoorlogse architecten. Naast altijd opmerkelijke kleinere werken en een gestage stroom opdrachten van Werkspoor, zorgde de Nederlands Hervormde Gemeente als opdrachtgever voor twee spraakmakende 'expressionistische' grotere werken: de Kruiskerk in Amstelveen en de inmiddels als gemeentelijk monument beschermde Opstandingskerk in Amsterdam, beter bekend als de 'Kolenkit'.

In 1956 werd Duintjer benoemd tot hoogleraar aan de TH Delft. Zijn inaugurale rede over de bouwtechniek als eeuwenoud middel tot het maken van architectonische, humane ruimten, is een pleidooi voor de volledige samenwerking tussen architect en constructeur. Met het beursgebouw van Berlage en vooral het recentere werk van Mies van der Rohe in Chicago als lichtende voorbeelden zijn naast zijn algemene belangstelling voor de Japanse architectuurtraditie, van invloed zijn geweest op de ontwikkeling in het werk van Duintjer. Rechthoekige 'open' bouwvolumen, uitgevoerd in architectonisch krachtig uitgewerkte, ritmerende skeletbouw- en/of spantconstructies met platte, uitkragende daken.

'Hij was een purist, op zoek naar een ontwerpsystematiek die wellicht school in de wetmatigheid van geometrische figuren en hun vermenigvuldiging van klein naar groot, of omgekeerd in hun deling van groot naar klein', aldus een typering van zijn collega Pennink. Dat is in een notendop precies dat wat zowel zijn kleinere werken kenmerkt als de reeksen kerken, industriegebouwen, raad-, provincie- en ziekenhuizen die het bureau, in 1970 uitgebreid met de compagnons J.H. Kramer en T. van Willegen, tot aan het overlijden van Duintjer in 1983 zou realiseren. Met uitschieters als de door nieuwbouw weggedrukte Kolenkit, het raadhuis in Landsmeer, het binnenkort

uit te breiden Christelijk Lyceum in Buitenveldert, de Thomaskerk in Zeist, het provinciehuis in Zwolle en het onlangs gesloopte Andreas ziekenhuis in Amsterdam, getuigt ook het vooral om zijn stedenbouwkundige situering 'gewraakte' en door de latere uitbreiding flink aangetaste bankgebouw aan het Frederiksplein van deze ontwerpmethodiek. Van geforceerde 'vormwil' is nergens sprake, evenmin van een onzeker zoeken naar andere ontwerpoplossingen. Daarom is zijn werk krachtig en a-modieus à la Mies van de Rohe, sociaal en human in Berlagiaanse zin en op een geheimzinnige 'Japanse' manier zelfs on-Hollands poëtisch.

Het gebouw Duintjer en de ontwikkelingen in de Vijzelstraat

In het laatste kwart van de negentiende eeuw kreeg de binnenstad van Amsterdam voor het eerst te maken met het onontkoombare grote stadsfenomeen van verkeersdoorbraken. Grachten werden gedempt en stegen verbreed. Zo ontstonden nieuwe verkeersroutes als de Raadhuisstraat, de Rozengracht, de Spuistraat en de Nieuwezijds Voorburgwal. Op deze plekken verscheen vaak grootschaliger bebouwing dan voorheen en dikwijls met een kantoor- of bedrijfsbestemming. Dit klassieke proces van 'cityvorming' kreeg in mei 1907 een nieuwe impuls met het besluit van de gemeenteraad om de Vijzelstraat van 8 naar 25 meter te verbreden. Later werd dit teruggebracht tot 22 meter en waarmee tot opluchting van velen het plan tot demping van de Reguliersgracht van tafel verdween. Pas in 1916 werd daadwerkelijk gestart met de afbraak van de bebouwing tussen Singel en Keizersgracht, ondermeer ten behoeve van de als eerste te realiseren nieuwbouw aan de Vijzelstraat: de kolossale, ruim 30 meter hoge Nederlandse Handelmaatschappij (NHM) van architect K.P.C. de Bazel en A.D.N. van Gendt, tussen Herengracht en Keizersgracht (1926).

In de tussenliggende periode werd in de gemeenteraad, maar zeker ook daarbuiten, uitgebreid gediscussieerd over de gewenste bebouwingstypologie. Onwrikbaar uitgangspunt daarbij was dat de Vijzelstraat het karakter van winkelstraat diende te behouden. Aan de westzijde van de Vijzelstraat zouden grote als eenheid ontworpen gebouwen verrijzen, voorzien van een winkelplint met arcaden als bindend stedenbouwkundig element. Het deel van de Vijzelstraat tussen Singel en Herengracht bleef 10 jaar braak liggen, nadat achtereenvolgens plannen voor verschillende kantoorgebouwen, een groot bioscoopcomplex en een hoofdgebouw voor de AMVJ stuk waren gelopen.

Pas in 1925 vond de gronduitgifte plaats voor de bouw van het omvangrijke Carlton-hotel en een aansluitend appartementengebouw op de hoek van de Herengracht. In 1926 werd gestart met de sloop van de bebouwing tussen Keizers- en Prinsengracht ten behoeve van het sluitstuk van de nieuwe Vijzelstraat: vrijwel op de 'footprint' van het huidige bankgebouw verrees in 1929 een majestueus appartementengebouw van J.M. van de Mey. Op het gebouw rustte geen zegen want door aanrijden in 1955 door een vrachtwagen stortte de bovenste verdiepingen in. Het gebouw werd in 1962 gesloopt.

Onmiddellijk werd gewerkt aan het realiseren van een nieuw, modern appartementengebouw naar ontwerp van architect J. Trapman. Tijdens de bouw, fundering en kelders waren al gereed, dook echter een machtige speler op die in de Vijzelstraat al prominent aanwezig was als de rechtsopvolger van de NHM: de Algemene Bank Nederland (ABN). Deze bank wilde dolgraag in de stad blijven en zocht naarstig naar een locatie voor kantooruitbreiding. Die lag nu, naast

het hoofdkantoor in het gebouw van De Bazel, voor het oprapen en omdat ook de gemeente het grote economische belang inzag de ABN in Amsterdam te houden, was de zaak snel beklonken. De architect van de in aanbouw zijnde Nederlandse Bank aan het Frederiksplein, M.F. Duintjer, werd door de ABN aangetrokken om het beoogde appartementengebouw i.s.m. Trapman om te werken tot een modern kantoorgebouw met publieksruimten, winkels en horeca op de begane grond langs een galerij. Om de aanzwellende storm van protesten en acties tegen dit schoolvoorbeeld van cityvorming enigszins tegemoet te komen, werd de architecten als stedenbouwkundige eis meegegeven extra aandacht te besteden aan een zorgvuldige inpassing in het stedelijk weefsel.

Kantoor ABN door Duintjer

Met als gegeven situatie de relatief lichte fundering en de drie parkeerkelders van het nieuwe appartementencomplex, ontwierp Duintjer voor de ABN een steevast als kantoorreus aangeduid gebouw met een bruto vloeroppervlak van 36.000 m². Het belangrijkste aandachtspunt was de aansluiting op de bestaande bouwhoogten van de grachtenpanden. Dat werd uiteindelijk bereikt door de hoofdmassa van zeven verdiepingen aan de Vijzelstraat naar de grachten toe geleidelijk met terrassen te vertrappen, naar vier verdiepingen op de beide hoeken en vervolgens naar drie verdiepingen als overgang naar de belendende grachtenpanden. Dit tamelijk ingenieuze, asymmetrische spel van vertrappen is niet alleen in de lengte van het gebouw toegepast, maar ook in de diepte door de bovenste verdiepingen naar de achterzijde toe telkens met kleiner wordende vloervelden boven elkaar te plaatsen.

Gebaseerd op de voor de tijd gebruikelijke functionele typologie van een rechthoekige doos met een rastergevel werd in het tweede, uitgevoerde ontwerp een sterk horizontale ritmering verkregen door de vloervelden met schokbetonplaten 60cm buiten de gevelpuien door te laten steken. Ook in kleur werd getracht tegemoet te komen aan de toonwaarde van de grachtengevels, althans aan die van de donker geoliede exemplaren met witte kozijnen: de randen van de uitstekende, bruingrijze vloervelden werden bekleed met bronskleurig metaalplaat en de terug liggende kolommen met wit metaalplaat. In het vlak van de kolommen werden verdiepinghoge, brons geanodiseerde aluminium puien geplaatst met grote schuiframen.

Indachtig het oorspronkelijke concept voor de Vijzelstraat is op straatniveau getracht een zo levendig mogelijke galerij te ontwerpen. Hieraan liggen niet alleen twee publieksruimten van de bank, die beide door een roltrap verbonden zijn met de centrale bankhal op de eerste verdieping boven de Kerkstraat, maar ook vier winkelruimten op de hoeken van zowel de grachten als de overbouwde Kerkstraat. Tussen de kolommen van de galerij zijn vitrinekasten geplaatst voor het exposeren van kunstobjecten, die samen met de grotendeels verglaasde aluminium puien van de begane grond een niet onaantrekkelijk verblijfsklimaat voor de passerende voetganger opleverden. Zeker niet toen nog sprake was van de helaas verwijderde lichtkunst-toepassing van Jan van Munster in het plaveisel en het plafond van de galerij.

In het gebouw bevinden zich vier verticale kernen voor liften, trappen en sanitair. De personeels-ingangen liggen onder de overbouw aan de Kerkstraat en de in- en uitrit van de tweelaagse parkeergarage aan respectievelijk de Keizers- en Prinsengracht. Vanuit het onderste niveau van de kelder werd onder de Keizersgracht door een tunnel aangelegd naar het hoofdkantoor in het

gebouw van De Bazel. De eerste tot en met de vijfde verdieping biedt ruimte aan flexibel indeelbare kantoorruimtes voor 1000-1300 bankmedewerkers. De zesde verdieping is gereserveerd voor de personeelskantine met keuken, die anders dan de kantoorlagen oorspronkelijk uit verschillende hoekjes en zitjes bestond, beschut of juist aan het raam, met een variatie aan grote en kleine eettafels en diverse materiaaltoepassingen. Op de zevende verdieping zijn vergader- en ontvangstruimten voor het bestuur ondergebracht die deels in elkaar overvloeien en met verschuifbare iepenhouten schotten zijn af te schermen. Deze met zwart gebeitst essen meubilair ingerichte ruimten werden verder aangekleed met speciaal vervaardigde kunstwerken van Jef Diederer en Dick Cassee en een vloertapijt van Benno Premsele.

Met het oog op de benodigde kluizen en archiefruimten kreeg het relatief smalle gebouw aan de zuidzijde van de Kerkstraat een vierlaagse aanbouw die ten behoeve van kluizen en archief zwaarder gefundeerd kon worden dan de lichte, al bestaande fundering van het hoofdgebouw. Behalve dat alle gevels voorzien zijn van te openen schuiframen 'om te allen tijde het menselijk ingrijpen mogelijk te maken', kregen de hallen, de kantine en de vergaderzalen luchtbehandelingsinstallaties en de kantoren radiatorverwarming en een ventilatiesysteem met beperkte koeling. Toevoer van gekoelde lucht vindt plaats via inblaasroosters in de metalen plafondbekleding en luchtafvoer via de lichtornamenten. Als materiaal voor de verticaal geleidende buitenzonwering is glasvezeldoek gekozen.

Duintjer doorstaat architectonisch de tijd

Ondanks het kritische onthaal van architectuurrecensenten indertijd, waarbij vooral het vertrappen en 'verbrommen' als een oneerlijke verdoezeling gezien werd van wat in wezen gewoon een harde rechthoekige 'kapitalistische' kantoorbouw had moeten zijn, kan na ruim 30 jaar geconcludeerd worden dat het gebouw architectonisch bepaald karakter heeft en zich in ieder geval een stuk beter gezet heeft dan vele andere moderne kantoorgebouwen in de stad. Juist door het zorgvuldige, asymmetrische vertrappen van de bovenste verdiepingen, de doorstekende vloervelden in combinatie met de terugliggende kolommenstructuur, de overkragende dakbeëindigingen en de oorspronkelijke inrichting van de galerij is een bouwwerk ontstaan dat zowel stedenbouwkundig als architectonisch tot het beste behoort van een weinig gewaardeerde en snel uit het stadsbeeld verdwijnende bouwperiode. De monumentale waarde van het Maupoleum en het Jan Swammerdaminstituut kon misschien nog terecht in twijfel worden getrokken, maar die van het Wibauthuis, het Stationspostkantoor en het GAK-gebouw toch beslist niet. De gerezen onzekerheid over de toekomst van Duintjer's bankgebouw vormt daarop helaas geen uitzondering.

Bureau Monumenten & Archeologie
MA/Jeroen Schilt